

Шаўчэнка В.П., Шаўчэнка М.М. (Мазыр, Беларусь)

ВЫКАРЫСТАННЕ МІЖПРАДМЕТНЫХ СУВЯЗЕЙ НА ЎРОКАХ ПА ВЫВУЧЭННІ ГІСТАРЫЧНАГА РАМАНА

Беларуская літаратура з'яўляецца крыніцай, якая актыўна ўздзейнічае на духоўнае, псіхічнае і эстэтычнае развіццё вучняў, на фарміраванне іх светапогляду і мыслення. Для эфектыўнага засваення мастацкай літаратуры ў працэсе навучання неабходна выкарыстоўваць міжпрадметныя сувязі, якія аказваюць усебаковы ўплыў на фарміраванне каштоўнасных арыентацый асобы школьніка, яе духоўнае развіццё і выхаванне.

Выкарыстанне на ўроку міжпрадметных сувязей дазваляе сістэматызаваць ужо набытыя веды вучняў, паглыбіць іх дасведчанасць, пашырыць кругагляд.

Беларуская літаратура як школьная дысцыпліна арганічна спалучаецца з шэрагам іншых вучэбных прадметаў. Сярод іх, у першую чаргу, трэба назваць такія, як беларуская мова, гісторыя, выяўленчае мастацтва і музыка. Значнага поспеху ў навучанні і выхаванні настаўнік беларускай літаратуры можа дасягнуць пры выкарыстанні міжпрадметных сувязей, калі дасканала вывучыць праграмы, пазнаёміцца з падручнікамі, будзе актыўна супрацоўнічаць з выкладчыкамі сумежных дысцыплін.

Асабліва цесная сувязь беларускай літаратуры прасочваецца на ўроку беларускай мовы. Так, напрыклад, пры вывучэнні тэмы “Сінтаксіс і пунктуацыя” настаўнік можа прапанаваць выпісаць або прадыктаваць для разбору розныя віды складаных сказаў. Напрыклад, выпісаць, даць характарыстыку і пабудаваць схему наступнага тыпу складанага сказа (па варыянтах): а) складаназлучанага сказа; б) складаназалежнага сказа; в) бяззлучнікавага сказа; г) складанага сказа з рознымі відамі сувязі. Прыклады сказаў, у любым выпадку, не павінны паўтарацца. Такі ж від работы можа выкарыстоўвацца і пры паўтарэнні тэмы “Просты сказ (выпісаць двухсастаўныя неразвітыя сказы і зрабіць іх развітымі, і наадварот; аднасастаўныя сказы замяніць двухсастаўнымі, і наадварот і г. д.).

Пры вывучэнні гістарычных раманаў настаўніку неабходна звярнуць увагу школькаў на шырокае выкарыстанне ў змесце ўстарэлых слоў і назваў, якія таксама могуць скласці асобны напрамак работы з вучнямі – тлумачэнне семантыкі гэтых слоў пры чытанні і аналізе тэксту. Настаўніку варта правесці слоўнікавую работу і звярнуць увагу на такія словы-гістарызмы, як: “дзіда” – востры меч; “ватолы” – тоўстае сукно; “седміца” – тыдзень; “варцобы” – шахматы; “коміт” – загадчык і інш.

На ўроках беларускай мовы па развіцці маўлення можна напісаць пераказ, выкарыстаўшы пэўныя ўрыўкі з раманаў. Пры напісанні пераказу

можна даць заданне замяніць апавяданне ад імя першай асобы на апавяданне ад імя трэцяй асобы.

Мы павінны навучыць школьнікаў патрабавальна адносіцца да слова і тых думак, якія выказваюцца. У такіх умовах мэтанакіраваны падбор тэкстаў, іх лінгва-стылістычная апрацоўка, арганізацыя працы над тэкстамі сваіх і чужых вусных і пісьмовых выказванняў розных стыляў і жанраў павінна стаць цікавай формай работы на ўроках беларускай мовы і літаратуры.

На ўроках беларускай мовы вучням можна прапанаваць заданне супаставіць навуковы і мастацкі тэкст, мастацкі тэкст і публіцыстычны артыкул, улічваючы наступныя крытэрыі: адпаведнасць падзей, намалёваных у мастацкім творы, гістарычным фактам, поўнае ці частковае супадзенне якасцей характару галоўнага героя; з якога тэксту, навуковага, мастацкага ці публіцыстычнага больш выразна паўстае вобраз і характар, напрыклад, князя Альгерда (раман В. Іпатавай “Альгердава дзіда”) або кунігаса Міндоўга (раман “Залатая жрыца Ашвінаў”) як гістарычнай асобы, за кошт якіх сродкаў, што звычайна ўжываюцца ў мастацкім творы, дасягаецца такая выразнасць, наколькі адрозніваецца мова ў аналагічных па тэме творах.

Таксама на ўроках беларускай мовы можна прапанаваць вучням такі від пісьмовай работы, як пераклад урыўкаў з раманаў В. Іпатавай “Залатая жрыца Ашвінаў” і “Альгердава дзіда” з беларускай мовы на рускую, і наадварот, з мэтай папаўнення іх лексічнага запасу.

Такім чынам, рэалізацыя міжпрадметных сувязей курсаў беларускай мовы і літаратуры садзейнічае ўсвядомленаму засваенню матэрыялу па двух прадметах, таму што з’яўляецца магчымым паказаць узаемадзеянне вывучаемых з’яў, выкарыстоўваць набытыя веды ў новых, нестандартных сітуацыях.

Відавочна і міжпрадметная сувязь беларускай літаратуры і гісторыі пры вывучэнні літаратурнага твора. Аналіз зместу гістарычных твораў з’яўляецца дзейным сродкам, які забяспечвае самапазнанне, самаразвіццё асобы, паглыбляе ўменні параўноўваць, абагульняць, аналізаваць матэрыял, што забяспечвае развіццё грамадзянска-патрыятычных пачуццяў і інтэлектуальна-духоўнага патэнцыялу асобы, фарміраванне гістарычнай памяці, як найкаштоўнейшай якасці чалавека. Не ведаючы мінулага, нельга пабудаваць будучае.

Адной з галоўных праблем грамадства з’яўляецца праблема бездухоўнасці, адарванасці ад сваіх каранёў, страта нацыянальнай годнасці. Таму вырашаць гэту праблему патрэбна неадкладна і выходзіць падрастаючае пакаленне, акцэнтуючы ўвагу на сваю гісторыю і культуру. Гісторыя Беларусі вывучаецца ў сённяшніх школах, але гісторыя як вучэбны прадмет і гісторыя, увасобленая ў мастацкіх тэкстах, – рэчы розныя. Па-мастацку пераапрацаваная гісторыя паглыбляе эмацыянальнае ўздзеянне на чытача.

Вывучэнне ў школе твораў аб мінулым з'яўляецца важным і актуальным. Эфектыўнасць успрымання гістарычнага рамана вучнямі залежыць ад іх узроставых асаблівасцей. Пры вывучэнні мастацкіх твораў на гістарычную тэму настаўніку важна стварыць духоўную атмасферу эпохі пэўнага гістарычнага перыяду, выявіць важнейшыя падзеі ў палітычным і культурным жыцці беларускага народа.

Калі вучні не ведаюць эпоху, час, у які пісаўся твор, і час, які адлюстроўваецца ў творы, то ім будзе вельмі складана зразумець ідэйна-мастацкую задуму пісьменніка. Таму, уступныя заняткі па вывучэнні раманаў В. Іпатавай “Залатая жрыца Ашвінаў” і “Альгердава дзіда” можна праводзіць сумесна з настаўнікам, які выкладае гісторыю. Гісторык раскажа вучням пра грамадска-палітычнае і культурнае жыццё Беларусі ў гады прыняцця і станаўлення хрысціянства на яе тэрыторыі, а настаўнік літаратуры выразна зачытае і пракаменціруе гістарычныя факты, адлюстраваныя ў раманах. Такі від заняткаў будзе цікавым і пазнавальным для вучняў.

Настаўнік можа выкарыстаць наступныя формы рэалізацыі міжпрадметных сувязей гісторыі і літаратуры:

- чытанне і аналіз фрагментаў прац вучоных-гісторыкаў, мемуарнай літаратуры, дзённікаў, успамінаў, у якіх знайшла адлюстраванне эпоха;
- фрагменты твораў пра рэальныя гістарычныя падзеі, якія ў мастацкай літаратуры ствараюць каларыт эпохі, даюць магчымасць уявіць гістарычныя факты і падзеі.

Улічваючы крэатыўны падыход і інтарэсы вучняў, настаўнік можа спланаваць сістэму дыферэнцыраваных калектыўных, групавых і індывідуальных заданняў, якія выконваюцца асобнымі вучнямі або групамі па інтарэсах. Пры гэтым важна абудзіць у школьнікаў жаданне паглядзець на літаратуру вачыма гісторыка, прааналізаваць гістарычныя дакументы, даць характарыстыку эпохі, якая адлюстравана ў пэўным літаратурным творы. Паведамленні вучняў, іх абмен думкамі дазваляць стварыць жывы, супярэчлівы вобраз эпохі, адчуць заканамернасці яе развіцця.

У працэсе вывучэння літаратуры можна выкарыстаць і графічныя ілюстрацыі. “Прежде всего иллюстрации. Отсутствие их – вещь вопиющая. Уж никакой фрак, ни роброны, ни фортепьяно, ни кибитку, ни чубук, ни секретер – ничего этого словами объяснить нельзя” [1, с. 41].

Пры апісанні знешняга аблічча персанажа, адзення, прадметаў побыту далёкай эпохі ілюстрацыя пераўвасабляе слоўны вобраз аўтара мастацкага твора ў зрокавы. «Аднак, задача мастака-ілюстратара не зводзіцца да механічнага ўзнаўлення слоўнага вобраза ў пластычны, да літаральнага “перакладу” літаратурнага тэксту на мову жывапісу. Мастак, хоць і застаецца самым уважлівым чытачом, улічвае магчымасці і спецыфіку “мовы” свайго мастацтва” [2, с. 321].

На гэта настаўнік павінен звярнуць асаблівую ўвагу на ўроках літаратуры і дапамагчы вучням зразумець ідэйна-мастацкую інтэрпрэтацыю і асэнсаваць мастацкі твор.

На ўроках па вывучэнні раманаў В. Іпатавай “Залатая жрыца Ашвінаў” і “Альгердава дзіда” можна выкарыстаць ілюстрацыі В. Сташчанюка, Ф. Бразоўскага, А. Гаваньіні, К. Вейермана і інш. Настаўнік можа звярнуцца і да тэатральнага мастацтва. Вучні заўсёды з задавальненнем удзельнічаюць у інсцэніроўках. Ім цікава падбіраць касцюмы, накладваць грим, пераўвасабляцца ў герояў твора. Астатнія з цікавасцю сочаць за “героямі” твора, перажываюць і радуюцца разам з імі.

На некаторых уроках пажадана некалькі хвілін адвесці на тое, каб вучні паслухалі музычныя творы. Можна прапанаваць вучням самім падабраць музычнае афармленне да некаторых фрагментаў з тэксту. Выразнае чытанне ўрыўкаў можа суправаджацца музычным афармленнем. “Музыка, задушэўнае слова настаўніка, здольны павялічыць эмацыянальную насычанасць урока, павысіць мастацкую культуру вучняў. Немалаважнае значэнне мае і тое, што вучні пры гэтым пераконваюцца, што сапраўдныя творы літаратуры не старэюць з часам, не губляюць сваёй актуальнасці. Яны прыцягваюць да сябе ўвагу мастакоў, скульптараў, кампазітараў, кінематографістаў рознага часу, хвалююць розум і сэрца новых пакаленняў людзей” [2, с. 324].

Калі на ўроках выкарыстоўваюцца сумежныя віды мастацтва, вучань пачынае разумець неабходнасць мастацкай творчасці. Настаўніку вельмі важна абудзіць эстэтычнае пачуццё ў вучняў, дапамагчы ім разумець розныя віды мастацтва.

Міжпрадметныя сувязі на ўроках беларускай літаратуры даюць настаўніку магчымасць ахапіць вялікі па аб’ёму матэрыял, актывізаваць увагу і мысленне вучняў, зрабіць навучальны працэс творчым.

Такім чынам, для эфектыўнай рэалізацыі міжпрадметных сувязей настаўнік павінен зацікавіць вучняў, зрабіць іх актыўнымі ўдзельнікамі навучальнага працэсу, садзейнічаць засваенню матэрыялу і ўсебаковаму развіццю асобы.

Літаратура

1. Аудерский, В. Межпредметные связи литературы и искусства / В. Аудерский // Нар. образование. – 1984. – № 3. – С. 40–43.
2. Методыка выкладання беларускай літаратуры: вучэб. дапаможнік для філал. фак. пед. інстытутаў / Л.В. Асташонак [і інш.]; пад агул. рэд. В.Я. Ляшук, А.У. Рагулі. – Мінск: Выш. школа, 1986. – 366 с.